

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.1.3>

METODY I KRYTERIA PIELEGNOWANIA DETERMINACJI UCZNIÓW SZKÓŁ STARSZYCH W PROCESIE UPRAWIANIA KULTURY FIZYCZNEJ

Valeriia Masol

aspirant Instytutu Problemów Wychowania Narodowej Akademii Nauk

Pedagogicznych Ukrainy (Kijów, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0002-5214-073X

masolV@ukr.net

Adnotacja. W postanowieniach artykułu naukowego autor rozważa kryteria i metody wychowania determinacji uczniów szkół starszych w procesie uprawiania kultury fizycznej. Kryterium poznawcze przejawia się w odpowiednich wskaźnikach (wiedza, zrozumienie i świadomość przez uczniów szkół starszych istoty i treści wychowania determinacji w procesie uprawiania kultury fizycznej). Kryterium wartości emocjonalnej określa się na podstawie zainteresowania, pragnienia, przyjemnych doświadczeń i chęci uczniów szkół starszych do osiągnięcia celu. Kryterium arbitralnego impulsu zakłada manifestację woli uczniów szkół starszych, gotowość do determinacji, skupienie się na jednym celu i sposobach jego osiągnięcia. Kryterium aktywności i praktyki charakteryzuje się zdolnością uczniów klas 10–11 do wykazania determinacji w działaniach. Kryterium samooceny przejawia się w samozadowoleniu, pochwalę i szacunku do samego siebie z realizacji wyznaczonego celu. Autor stwierdził, że w celu obiektywnego określenia poziomu wychowania determinacji uczniów szkół starszych w procesie uprawiania kultury fizycznej, zgodnie z określonymi kryteriami, należy zastosować następujące metody: kwestionariusz, metoda niedokończonych propozycji, rozmowy, ankiety i ankiety online, dysputy, metoda obserwacji pedagogicznej, testy psychologiczne, metoda sytuacji problemowych, uogólnienie niezależnych cech, konkursy i inne.

Słowa kluczowe: metody, kryteria, wskaźniki, determinacja, wychowanie determinacji, uczniowie szkół starszych, wychowanie fizyczne.

METHODS AND CRITERIA FOR RAISING THE DETERMINATION OF HIGH SCHOOL STUDENTS IN THE PROCESS OF PHYSICAL CULTURE

Valeriia Masol

Postgraduate Student of the Institute of Educational Problems of the National Academy

of Pedagogical Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0002-5214-073X

masolV@ukr.net

Abstract. In the provisions of the scientific article, the author examines the criteria and methods of raising the determination of high school students in the process of physical education. The cognitive criterion is manifested in the relevant indicators (knowledge, understanding and awareness of the essence and content of education of determination by high school students in the process of physical education). The emotional and valuable criterion is determined by the interest, desire, pleasant experience and desire of high school students to achieve the goal. The criterion of voluntary impulse involves the manifestation of will by high school students, readiness for determination, concentration on a single goal and ways to achieve it. The activity-practical criterion is characterized by the ability of 10–11th grade students to show determination in their activities. The self-worth criterion is manifested in self-satisfaction, self-approval and self-respect from the realization of the set goal. The author established that the following methods should be used to objectively determine the levels of determination of high school students in the process of physical education, according to specified criteria: questionnaires, the method of incomplete sentences, conversations, surveys and online surveys, debates, the method of pedagogical observation, psychological testing, method of problem situations, generalization of independent characteristics, competitions and others.

Key words: methods, criteria, indicators, determination, education of determination, high school students, physical culture.

МЕТОДИ ТА КРИТЕРІЇ ВИХОВАННЯ РІШУЧОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПРОЦЕСІ ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ

Валерія Масол

аспірант Інституту проблем виховання Національної академії

педагогічних наук України (Київ, Україна)

ORCID ID: 0000-0002-5214-073X

masolV@ukr.net

Анотація. У положеннях наукової статті автор розглядає критерії та методи виховання рішучості старшокласників у процесі занять фізичною культурою. Когнітивний критерій проявляється у відповідних показниках (знання, розуміння та усвідомлення старшокласниками сутності і змісту виховання рішучості у процесі занять фізичною культурою). Емоційно-ціннісний критерій визначається за інтересом, бажанням, приємним переживанням та прагненням старшокласників досягати мети. Критерій довільного імпульсу передбачає прояв старшокласниками волі, готовності до рішучості, зосередженості на єдиній меті та способів її досягнення. Діяльнісно-практичний критерій характеризується умінням учнів 10–11-х класів проявляти рішучість у діяльності. Самоціннісний критерій проявляється у самозадоволенні, самохваленні та самоповазі від реалізації поставленої мети. Автором встановлено, що для об'єктивного визначення рівнів вихованості рішучості старшокласників у процесі занять фізичною культурою, за уточненими критеріями, слід використовувати такі методи: анкетування, метод незавершених речень, бесіди, опитування та онлайн-опитування, диспути, метод педагогічного спостереження, психологічні тестування, метод проблемних ситуацій, узагальнення незалежних характеристик, змагання та інші.

Ключові слова: методи, критерії, показники, рішучість, виховання рішучості, старшокласники, фізична культура.

Вступ. Сучасні українські реалії, зокрема реформування освітньої сфери, вимагають пошуку нового змістового забезпечення освітнього процесу, з огляду на це проблема виховання рішучості старшокласників у процесі занять фізичною культурою є актуальною і недостатньо розробленою. Смыслово-ціннісним пріоритетом виступає виховання моральних та вольових якостей здобувачів освіти, забезпечення фізичного розвитку та здорового способу життя учнівської молоді, що актуалізує необхідність ґрунтовного вивчення досліджуваної категорії.

Основна частина. Нами здійснено теоретичний аналіз досліджуваного феномену і встановлено, що рішучість є морально-вольовою якістю особистості, яка трактується як усвідомлене хотіння, яке полягає у невідкладності реалізації поставленої мети та способів її досягнення. Доведено, що фізична культура є ефективним засобом виховання рішучості старшокласників. Також встановлено, що активні заняття фізичними вправами та спортивними іграми сприяють формуванню у старшокласників життєво необхідних фізичних та морально-вольових якостей (Масол, 2020).

Відтак на основі вивчення та аналізу напрацювань вчених з проблеми виховання рішучості старшокласників у процесі занять фізичною культурою, стану роботи закладів загальної середньої освіти та визначеної структури виховання рішучості учасників освітнього процесу, нами було розроблено критерії та показники вихованості рішучості у процесі занять фізичною культурою (Бінецький, 2019, Масол, 2021, Тимчик, 2009).

Когнітивний критерій «знання про рішучість» відображається у таких показниках:

- знання рішучості як усвідомленого хотіння й розуміння змісту і сенсу виховання рішучості;
- розуміння важливості бути рішучою особистістю у протидії нерішучій у процесі реалізації поставленої мети на уроках фізичної культури;
- усвідомлення змісту виховання рішучості як підґрунтя приємних переживань у процесі занять фізичною культурою).

Емоційно-ціннісний критерій «бажання виявляти рішучість» відображається у таких показниках:

- інтерес до занять фізичною культурою, спортивних традицій закладів загальної середньої освіти;
- приємне переживання від реалізації поставленої мети та способів її досягнення у процесі занять фізичною культурою;
- прагнення досягати мети, успіху, бажання відвідувати уроки фізичної культури та брати активну участь в різних видах спортивно-оздоровчої діяльності (софтбол, гандбол, бадмінтон, безконтактне регбі).

Критерій довільного імпульсу «готовність до рішучості» відображається у таких показниках:

- готовність до рішучості у процесі реалізації поставленої мети на уроках фізичної культури;
- прояв волі під час виховання рішучості у процесі занять фізичною культурою;
- зосередженість на єдиній меті та способів її досягнення, необхідність долучитися до виховання рішучості у процесі спортивно-оздоровчої діяльності (софтбол, гандбол, бадмінтон, безконтактне регбі).

Діяльнісно-практичний критерій «здатність до рішучості» відображається у таких показниках:

- здатність до рішучості у процесі занять фізичною культурою;
- систематичність занять фізкультурною діяльністю й уміння реалізовувати поставлену мету та способів її досягнення;
- активна участь в різних видах спортивно-оздоровчої діяльності (софтбол, гандбол, бадмінтон, безконтактне регбі).

Самоціннісний критерій «ставлення особистості до себе і до результатів власних рішучих дій» відображається у таких показниках:

- самозадоволення та самохвалення у процесі виховання рішучості;
- самоповага від реалізації поставленої мети та способів її досягнення у процесі занять фізичною культурою;
- радість за себе в різних видах спортивно-оздоровчої діяльності (софтбол, гандбол, бадмінтон, безконтактне регбі) (Масол, 2022).

Констатувальний етап експерименту щодо виховання рішучості старшокласників у процесі занять фізичною культурою здійснювався за чіткою спланованою освітньою роботою у взаємодії з учнями 10–11-х класів, їх батьками та членами родини та з педагогами експериментальних закладів загальної середньої освіти тощо.

Згідно з цим, визначення рівнів вихованості рішучості учнів 10–11-х класів у процесі занять фізичною культурою здійснювалося за допомогою відповідних діагностичних методів: (Таблиця 1).

Для визначення вихованості рішучості старшокласників у процесі занять фізичною культурою за *уточненими критеріями* було використано сукупність методів, які доповнювали один одного й давали змогу об'єктивно оцінити рівні тощо.

Метод анкетування. За допомогою цього методу визначалися рівні знань про рішучість, розуміння змісту і сенсу виховання рішучості, важливість бути рішучою особистістю у протидії нерішучій у процесі реалізації поставленої мети на уроках фізичної культури. Також анкетування допомогло з'ясувати ставлення старшокласників до занять спортивно-оздоровчою діяльністю та до софтболю, гандболу, бадмінтону, безконтактного регбі та інші чинники.

Метод незавершених речень. Учням 10–11-х класів пропонувалося закінчити речення, які потрібно було доповнити письмовими коментарями за короткий проміжок часу, а саме: «Рішучість – це...», «Виховання рішучості – це...», «Бути рішучим це важливо оскільки...», «На мою думку, бути рішучим свідчить про...», «Участь у спортивно-оздоровчій діяльності дає мені можливість...», «Я відвідую/не відвідую уроки фізичної культури тому, що...» тощо. Старшокласники самостійно називали ті аспекти, які їх найбільш цікавлять або не цікавлять. Аналіз отриманих відповідей допоміг визначити рівні вихованості рішучості, ціннісні орієнтації, уявлення учнів 10-11-х класів щодо рішучості, основні характеристики досліджуваної категорії засобами фізичної культури.

Метод бесіди. Застосування даного методу допомогло глибше зрозуміти ставлення старшокласників до виховання рішучості, фізичної культури, спортивно-оздоровчої діяльності (софтбол, гандбол, бадмінтон, безконтактне регбі) та їх психологічні особливості. Дозволив визначити рівні обізнаності респондентів щодо виховання рішучості, розуміння важливості бути рішучим у процесі занять фізичною культурою. Бесіда як ефективний метод допомогла отримати важливу інформацію, у контексті досліджуваного феномену, яку нам не вдалося отримати за допомогою інших методів. Адже під час бесід ми мали змогу уточнювати й видозмінювати запитання залежно від попередніх відповідей старшокласників, просити деталізувати або пояснення більш конкретно, щоб з'ясувати потрібну інформацію. В ході бесід з учнями старшої школи були уточнені результати експериментально-дослідницької роботи та внесені відповідні корективи тощо.

Опитування та онлайн-опитування. Здійснювались для доповнення результатів відповідей респондентів та оцінки рівнів вихованості рішучості у процесі занять фізичною культурою. Аналіз результатів опитування дав змогу з'ясувати рівні знань про рішучість, спортивно-оздоровчу діяльність та усвідомлення змісту виховання рішучості як підґрунтя приємних переживань у процесі занять фізичною культурою; бажання проявляти рішучість та інтерес до занять фізичною культурою, спортивних традицій закладів загальної середньої освіти; готовності проявляти рішучість на уроках фізичної культури; здатність до рішучих дій й уміння реалізувати поставлену мету та способів її досягнення та інше.

Диспути. Учням 10-11-х класів пропонувалася тематика диспутів, яка передбачала інтелектуальне напруження, де здобувачі освіти мали можливість проявити свої кращі знання, ерудицію з проблеми виховання рішучості у процесі занять фізичною культурою, а саме: «Рішучість – це... Тому, що...», «Бути рішучим це важливо тому, що...», «Займатися спортивно-оздоровчою діяльністю – бути здоровим і рішучим... Тому, що...» тощо.

Метод педагогічного спостереження. Здійснювався разом з вчителями фізичної культури для вивчення поведінки учнів 10–11-х класів під час проведення уроків фізичної культури. Даний метод передбачав цілеспрямоване та випадкове спостереження за старшокласниками в процесі виконання фізичних вправ різної складності, доручень, взаємодії в спортивному колективі. Метод педагогічного спостереження сприяв виявленню розуміння респондентами важливості бути рішучою особистістю у протидії нерішучій; інтересу до

Таблиця 1

Діагностичні методи дослідження виховання рішучості старшокласників у процесі занять фізичною культурою

Критерії	Діагностичні методи та методики
Когнітивний «Знання про рішучість»	Анкетування, метод незавершених речень, бесіди, опитування та онлайн-опитування, диспути, психологічні тестування.
Емоційно-ціннісний «Бажання виявляти рішучість»	Групові та індивідуальні бесіди, анкетування, диспути, тестові завдання, метод незавершених речень, метод змагання, педагогічне спостереження, аналіз проблемних ситуацій, метод узагальнення незалежних характеристик.
Довільного імпульсу «Готовність до рішучості»	Диспути, анкетування, психологічні тестування, педагогічне спостереження, метод проблемних ситуацій, метод незавершених речень, метод змагання, опитування (старшокласників, учителів, батьків).
Діяльнісно-практичний «Здатність до рішучості»	Педагогічне спостереження, метод змагання, опитування, онлайн-опитування, метод проблемних ситуацій, метод узагальнення незалежних характеристик.
Самоціннісний «Ставлення особистості до себе і до результатів власних рішучих дій»	Анкетування, педагогічне спостереження, метод проблемних ситуацій, опитування. Метод узагальнення незалежних характеристик.

занять фізичною культурою, спортивних традицій закладів загальної середньої освіти; прагнення досягати мети, успіху, бажання відвідувати уроки фізичної культури та брати активну участь в різних видах спортивно-оздоровчої діяльності; готовності старшокласників до рішучості у процесі реалізації поставленої мети на уроках фізичної культури; самозадоволення та само схвалення, радість за себе в різних видах спортивно-оздоровчої діяльності та інше. Спостереження допомогло уточнити вже отримані дані щодо рівнів вихованості рішучості старшокласників, узагальнити висновки, проаналізувати уроки з фізичної культури та спортивно-оздоровчі гуртки. За допомогою даного методу було проаналізовано необхідну інформацію щодо досліджуваної категорії, яка сприяла уточненню методики виховання рішучості старшокласників у процесі занять фізичною культурою, визначенню педагогічних умов; підтверджувала або спростовувала результати анкетних даних респондентів.

Психологічні тестування (ситуативні завдання). Дали змогу визначити рівні підготовленості старшокласників щодо самоаналізу, готовність до прояву рішучості у процесі спортивно-оздоровчої діяльності, вміння робити вибір в швидкозмінних ігрових умовах та брати на себе відповідальність для досягнення мети, розуміти мотиви поведінки учасників освітнього процесу, працювати в спортивній команді долаючи перешкоди та інше.

Метод проблемних ситуацій. Спонукав старшокласників до прояву рішучості, ініціативності, самостійного вирішення проблемної ситуації, пошуку адекватного рішення у процесі створеної ігрової ситуації, доводити розпочату справу (заплановане завдання) до кінцевої цілі, що допомогло об'єктивно визначити рівні вихованості досліджуваної категорії, а саме: бажання виявляти рішучість, готовність до рішучих дій, здатність до рішучості, ставлення школяра до себе і до результатів власних рішучих дій у процесі занять фізичною культурою.

Метод узагальнення незалежних характеристик. Даний метод допоміг узагальнити отримані результати про досліджуваних старшокласників, що були нами здобуті у процесі взаємодії з учителями фізичної культури, тренерами спортивних гуртків, педагогами інших дисциплін, які мали змогу здійснювати освітній процес із учнями 10–11-х класів (спостерігати за школярами протягом декількох років в різних обставинах) тощо. Метод узагальнення незалежних характеристик дозволив конкретизувати відомості та інформацію про здобувачів освіти, сприяв об'єктивності в загальній оцінці.

Метод змагання. Дослідження включало в себе змагальні заходи в процесі виконання завдань на уроках фізичної культури. Метод змагання дозволив проаналізувати взаємодію в спортивному колективі та виявлені тенденції, інформацію про готовність старшокласників брати участь в різних формах спортивно-оздоровчої діяльності, проявляти рішучість та інші морально-вольові якості. Мали змогу визначити здатність здобувачів освіти самостійно приймати рішення, які спрямовані на перемогу, досягнення цілі; вміння брати на себе відповідальність проявляючи рішучість, спробувати себе в різних ролях; інтерес учнів 10–11-х класів до уроків фізичної культури, участі в різних видах спортивно-оздоровчої діяльності (софтбол, гандбол, бадмінтон, безконтактне регбі).

Результати та їх обговорення: Слід наголосити, що дієвим у вихованні рішучості була участь старшокласників в змаганнях з софтболу, гандболу, бадмінтону та безконтактного регбі. У процесі організації змагань педагоги дотримувалися таких чинників як: урахування рівнів вихованості рішучості здобувачів освіти; труднощі з якими зіткнулися школярі та шляхи їх вирішення; здійснювали індивідуальний та диференційований підхід до кожного учня; залучення старшокласників до суддівства у змаганнях та інші.

Висновки. Отже, у статті розкриваються критерії виховання рішучості старшокласників у процесі занять фізичною культурою (когнітивний критерій «знання про рішучість», емоційно-ціннісний критерій «бажання виявляти рішучість», критерій довільного імпульсу «готовність до рішучості», діяльнісно-практичний критерій «здатність до рішучості» самоціннісний критерій «ставлення особистості до себе і до результатів власних рішучих дій»). Для визначення рівнів вихованості рішучості учнів 10–11-х класів у процесі занять фізичною культурою за уточненими критеріями було використано сукупність методів, а саме: анкетування, метод незавершених речень, бесіди, опитування та онлайн-опитування, диспути, метод педагогічного спостереження, психологічні тестування (ситуативні завдання), метод проблемних ситуацій, узагальнення незалежних характеристик, змагання та інші.

Список використаних джерел:

1. Бінецький Д.О. Виховання в молодших підлітків прагнення до самостійності у процесі спортивно-ігрової діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2019. 22 с.
2. Масол В.В. Особливості виховання рішучості старшокласників у процесі занять фізичною культурою // *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2020. № 15. С. 106–109. DOI: [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2020.5\(125\).20](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2020.5(125).20).
3. Масол В. В. Педагогічні умови виховання рішучості старшокласників у процесі занять фізичною культурою. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2021. 1.(25). С. 259–269. DOI <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2021-25-1-259-269>.
4. Масол В. В. Порівняльний аналіз результатів дослідження виховання рішучості старшокласників у спортивно-оздоровчій діяльності // *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2022. Вип. 26. Кн. 2. С. 4–16. DOI <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2022-26-2-4-16>.

5. Тимчик М. В. Виховання фізичної культури учнів у процесі ігрової діяльності // *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2009. №14. 2009. С. 237–240.

References:

1. Binetskyi, D.O. (2019) Vykhovannia v molodshykh pidlitkiv prahnennia do samostiinosti u protsesi sportyvno-ihrovoi diialnosti [Education of younger teenagers' desire for independence in the process of sports and games]. *Avtoref. dys. ... kand. ped. nauk* : 13.00.07. K., 22 p.
2. Masol, V.V. (2020) Osoblyvosti vykhovannia rishuchosti starshoklasnykiv u protsesi zaniat fizychnoiu kulturoiu [Peculiarities of raising the determination of high school students in the process of physical education]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova*. K., № 15. P. 106–109. DOI: [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2020.5\(125\).20](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2020.5(125).20).
3. Masol, V.V. Pedahohichni umovy vykhovannia rishuchosti starshoklasnykiv u protsesi zaniat fizychnoiu kulturoiu [Pedagogical conditions for raising the determination of high school students in the process of physical education]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi*. K., Vyp. 25. P. 259–269. DOI <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2021-25-1-259-269>
4. Masol, V.V. (2022). Porivnialnyi analiz rezultativ doslidzhennia vykhovannia rishuchosti starshoklasnykiv u sportyvno-ozdorovchii diialnosti [Comparative analysis of the results of the study of education of the determination of high school students in sports and recreational activities]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi*. K., Vyp. 26. Kn. 2. P. 4–16. DOI <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2022-26-2-4-16>
5. Tymchuk, M.V. (2009). Vykhovannia fizychnoi kultury uchniv u protsesi ihrovoi diialnosti [Education of physical culture of students in the process of game activity]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova*. K., Vyp. 14. P. 237–240.